

Pješčani satovi

Elvira Koić

Suočavanje sa smrću uvijek nas dočeka nespremne. Toliko puta sam gledala kolege kako uporno provode reanimacijski postupak i kada više nema baš nikakve nade. Uporno i uporno: masaža srca, umjetno disanje... To se događa i kada bezbroj puta doživiš i po tri smrti dnevno. Samo postaneš oprezan jer znaš da stalno vreba iz zasjede

O smrti zapravo baš i ne razmišljamo. Sve dok se ne dogodi u blizini. Tada se refleksno jave naš snažni nesvjesni, kolektivni, strah i tuga. Uvijek se i pri samom nagovještaju moguće smrti refleksno javi i silni, snažni, jači od ičeg, nagon za životom. I tu je sva tajna života i smrti. Tako nam strah pokazuje pravi put – prema životu. Zato je strah naš prijatelj i čuva nas od možda posljednjeg rebusa koji još nismo razriješili, mada naziremo neke elemente rješenja.

No ipak, ponekad i kada je sve u redu, smrt neodoljivo privlači i čini se kao jedino rješenje u koje se može tako lako, tiho i glatko kliznuti, kao po površini stakla. Iako ipak osjećamo kako nije baš lako, jer nas sprječava i zaustavlja nepoznato. Da smrt nije nepoznanica, šetali bismo tamo-amo bez straha. Ili ne bismo? Jer dobro znamo da se zapravo nitko još nije vratio, mada su mnogi bili u "Tunelu" i popričali sa "Svjetlom". I bili upitani za ono najvažnije.

Postoje ljudi koji se ne plaše nepoznatog, pa ni smrti, čak nekako kao da uživaju u njezinoj blizini i uzbuđuju se izazivajući je. Oni se ne plaše ni boli, pa ni samog straha. Postoje i trenuci u kojima i "obični" ljudi prestanu osjećati strah od smrti. Na primjer, kada je tuđi život važniji od njihovog.

Smrt je tako konačna da ostavlja bez riječi, pa je teško o njoj govoriti. Kao što je teško govoriti o životu, jer je tako *neopisiv*. Ali bar možemo govoriti o brojnim detaljima, opisivati detalj po detalj... Tako bar površno možemo shvatiti svrhu svog života i približiti se otkriću njegovog smisla, mada zapravo nitko točno ne zna što je život. Kao što ne znamo ni što je smrt. Zato nam je lakše govoriti o življenju, kao što je lakše govoriti o umiranju. To je ono što poznajemo.

Je li smrt stanje bez ljubavi...

Život je suprotnost smrti. Međutim, lako smo prihvatili Freudove alternative Eros i Thanatos. Nagon smrti nasuprot nagonu života, ili ljubavi, što nam se čini u redu. Je li život zapravo ljubav, a smrt stanje u kojem nema ljubavi? Ili je to stanje čiste ljubavi, a život je potraga za njom, škola ljubavi koja nas priprema za smrt. A što je smrt? Neizbježni kraj života živih bića. Činjenica o neizbježnom prekidu života živih bića ili stanje svijesti koja nadživljava propast tijela?

Službene i medicinske definicije dijele smrti prema uzroku na: prirodne ili fiziološke, koje su rezultat starenja, tj. završetak dugotrajnog i postupnog procesa gašenja osnovnih životnih funkcija i abnormalne ili patološke smrti koje su izazvane bolesnim stanjem ili ozljedama organizma, odnosno za život najvažnijih organa (mozga, srca, pluća i drugih). Dakle, riječ je o biološkoj komponenti naših života. Na moždanu smrt, kada EEG (elektroencefalogram) pokazuje ravnu liniju tijekom 10 minuta. To je kraj našeg ovozemaljskog vremena. Znak da je naš zemaljski pješčani sat istekao. Zjenice se prošire, prestane rad mišićja koje izaziva cirkulaciju i krv se slijeva u "mrtvačke pjege", tijelo zahvati ukočenost (*rigor mortis*), lividnost (*livor mortis*) pa bljedilo (*pallor mortis*) i hladnoća (*algor mortis*)... Slično je i kod socijalnih smrti ili suicida. Samo tada ne doniramo organe. Osim možda srca.

Što je različitost u smrti

A što je s društvenom, emocionalnom i duhovnom smrti? Ako i njih uključimo, nastaju "komplikacije" za znanstvenika. Jer dobro znamo da, iako nestaje tjelesno, nitko ne umire dok god ga netko voli.

Smrt je pravedno ista za sve, ali je umiranje čini različitim za svakog. I svi se više plašimo umiranja nego same smrti. Jer o umiranju znamo kakvo može biti, a o tome što dolazi poslije života – još ne znamo. Možemo samo pretpostavljati.

Shvaćanje i doživljavanje smrti mijenja se tijekom razvoja, pod utjecajem odgoja, običaja, kognitivnog razvoja i iskustava koja stječemo. Tijekom života trudimo se razumjeti i smrt. Jer mi moramo sve razumjeti. U jednom trenutku nesvjesno usvojimo određeni stav koji nam odgovara i koji svjesno zastupamo, uvjereni kako je ispravan. Jer je lakše kada emocije pokušamo racionalno objasniti. Lakše je kad stvorimo "zreli" koncept smrti: da je ona konačna, nepovratna, univerzalna i biološki uzrokovana. Mada možemo razmišljati o smrti kao prestanku patnje, konačnom miru, prelasku u duhovni život, očekivanom cilju našeg putovanja...

Teško je ostati sam na svijetu. Ali, ne možemo ništa. To se ipak kad-tad dogodi. Tako postupno nakon predškolskog "sna" shvatimo da je smrt trajno stanje. Djeca u dobi od osam do deset godina mogu shvatiti da je smrt dio normalnog reda u životu. Ona vide kako životinje i biljke ugibaju i povezuju to s ljudskim smrtima o kojima doznaju. Tada su već sposobna izraziti i tugu, ponašanjem i riječima. Konačnost smrti možemo shvatiti u adolescenciji, od trinaeste godine dalje. No, većina ipak tijekom cijelog života primjenjuje neke tipične obrane, poput one magične kako smrt ipak nije kraj, već možda početak novog života, u novoj dimenziji, iz koje se čak možemo i ponovno roditi. Video igrice doprinose toj ideji, kao nekada mitovi i bajke, u kojima junaci ne umiru. Mada je to razina razvoja koja odgovara predškolskom ili ranom školskom uzrastu, odgovara i mnogim "odraslima". Lakše je ako znaš kako ćeš se ponovo roditi i ispraviti svoje pogreške, kojih je toliko mnogo da se ne mogu ni izbrojiti. Ako tako vjeruješ, tada "znaš" i da "netko to od gore vidi sve, povlači te karte, igra se...". I sve je lakše. Postoji nada. Čak ni ljudski leš, "anatomski preparat" u anatomskoj učionici ne može uvjeriti u suprotno ili nekoliko poginulih u prometnoj nesreći na patologiji, u sali za obdukciju...

Onda se dogodi rat, čiji svaki dan znači mogućnost glupe i besmislene smrti. No, "dok je praha – nema straha". Odmah je sve jasno: važno je imati metak za sebe. Ostalo je manje bitno. I tada, kad mnogi postanu *gospodari svoje smrti*, više se ničeg ne boje. Jer samo je agonija umiranja strašnija od smrti.

Poseban oblik smrti je samoubojstvo. Smrt i tako dolazi sama, nepozvana. Kada isteče nečije vrijeme. Možda pet minuta poslije bombe. Ali to je pravednije. Nekako je velika izdaja učiniti to sam. Izdaja sebe i svih koje ostavljaju same. Taj osjećaj usamljenosti nikada više ne može napustiti one koji su ostavljeni. A upravo je usamljenost i osjećaj kako su sami i ostavljeni zajednički motiv svim suicidima. I onda upravo to učine! Učine sebi i svima oko sebe.

Nespremnost na umiranje

Suočavanje sa smrću uvijek nas dočeka nespremljene. Toliko puta sam gledala kolege kako uporno provode reanimacijski postupak i kada više nema baš nikakve nade. Uporno i uporno: masaža srca, umjetno disanje... To se događa i kada bezbroj puta doživiš i po tri smrti dnevno. Samo postaneš oprezan jer znaš da stalno vreba iz zasjede. Postupno možeš prihvatiti činjenicu da je jača i da naša nemoć u nekim slučajevima ne predstavlja razlog predaje ili razočaranja u sebe i život. Jer ponekad tako mora biti. Tako liječnik savlada narcizam i vjeru u magičnost svoje profesije.

Neki članovi obitelji također vjeruju ne u stvarnu, nego u magičnu moć liječnika: "Doktore, molim vas, učinite baš sve što možete!", mada su već svi, baš svi, učinili baš sve što su mogli. A kada se dogodi smrt – svi smo skloni prvo negirati. "Ne, to nije moguće!". "Što ćemo sada?" Uglavnom se svi ponašaju nesvršishodno, u stanju akutnog psihičkog šoka. Pokušavaju se cjenkati: "Molim vas, što se još može učiniti?". Tada se Bogu daju obećanja o vječnoj krijeposti, samo ako ga oživi, vrati među nas... Zatim slijedi faza ljutnje, na sve, na osoblje, liječnike, pa i na samog umrlog. "Netko je pogriješio. Moglo se više, drukčije... trebali smo nekamo drugdje otići... ovdje nisu dobri liječnici...". Ili okrivljavaju sudbinu koja je tako okrutna prema – njima. (A zapravo je okrutna prema

pokojniku.) Često zavlada pravi očaj prije nego se prihvati što se doista dogodilo. A to je samo obična – smrt. Prijelaz preko mosta života. Ako nismo na tom mostu gradili utvrdu, tada je lakše. Ako svakog dana učinimo sve što možemo, doista sve što možemo, za sebe i drage oko sebe, možda ćemo znati odgovor na najvažnije pitanje našeg života: "Jesi li naučio voljeti?" Čak i s mrvicom doživljene ljubavi – smrt je ipak početak besmrtnosti.

Zapravo ne bismo trebali razmišljati o smrti, nego o životu. Kako ga svjesnije i savjesnije živjeti, što ponajprije znači razlučivati važno od nevažnoga i učiti se odricanju. Nije važno imati sve što se poželi, nego promišljati što je zaista potrebno.

Ako smo našem pokojniku za vrijeme ovoga života nanijeli kakvu nepravdu, ako smo mu uskratili oprost, ako se nismo pomirili – prvi je korak da bez izgovora stanemo iza onoga što je zaista bilo. A zatim, da upravo na onom području na kojem smo zakazali, odsad svoj život mijenjamo u pozitivnom pravcu. Možda je tu smisao smrti: da se prežive promijene i okrenemo se budućnosti. To je teško, jer imamo dojam da ćemo iznevjeriti osobu koju smo izgubili. Za sjećanje su izmišljene obljetnice. Uspomene su ono što ostaje i njih se nikada ne treba odreći. Izgubljenu osobu nikada nećemo moći prežaliti. Zauvijek će nam nedostajati. No, baš zbog toga se trebamo okrenuti budućnosti i svaki dan živjeti kao da je posljednji. 📧